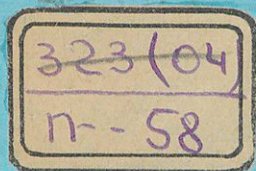

5689

308(42.925)

pp. 81-82
1883

308(47,925)

323 (04)

12-58

Ի Շ Տ Ո Ի Ն Ի

ᐱ ᑭ ᐱ ᐱ ᐱ ᐱ ᐱ ᐱ ᐱ ᐱ ᐱ

ጉረጽ ሰጧ በኩሎ ከህህፍ

Կեղծուոր, հանն նախն զգերանդ յախանէ
քումմէ, և ապա հայեայիս հանէն զշիրն
յախանէ եղբոր քո:

11. — $\frac{1}{2}$ ergo — $\frac{1}{2}$ ergo — $\frac{1}{2}$ ergo :

Խեղճ հմուտ գիտնականը

Հիմքը ամուր կանկ, տանը:

24-25

Þ. Þ. 1. Þ. U

ՏՊԱՐԱՆ ԿՈՂՈՒ ԳՆԱԳՆԱԾԱՆԻ ԵՒ ԸՆԿ

1893

2010

178. արքայական արքայական
 1883թ. 27-րդ
 16-րդ հունիս

308(47 925)
 323(04)
 12-58

ՌԵՏՈՐԵՐ

ԱՐԱՆՔԱՆԵՐԻ

ԴԱՏԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կեղծաւոր, հան նախ զգերանդ յականէ
 քումմէ, եւ ապա հայեսցիս հանել զշիղհ
 յականէ եղբոր քո:

Աւելորդ:

Խելօք հմուտ զիտնականը
 Հիմքը ամուր կանէ տանը:

Ջէ-աւ:

1007
 32962
 3452

ԹԻՖԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ ՄՈՂՍ. ՎԱՐԴԵՆԵԱՆԻ ԵՐ ԸՆԿ.

1883

6655602

4240834

408340110111011

42408340834

2001

Доз. Цензурою. Тифлисъ, 5-го Мая 1883 года.
 Тип. М. Вартаианца и К-", на Троиц. пер. д. № 11.

ԱՌԱՔԱՆԱԲԵՑՈՒ ԴԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- Այս քանի օր է մեր Ախալքալաքի ամենայն շրջանում, խօսակցութեան նիւթ է դառել, այս օրերս լոյս տեսած պ. Խորխոռունու «Ախալքալաքեցու վերքերը» վերնագրով բրօշուրան:

Այ՛ո, լսել էինք թէ գրականութեան ասպարիզում գտնվում են և մի քանի խարդախ գործողներ, որոնք միշտ իւրեանց գրիչը իւրեանց գրպանի օգտին են ծառայեցնում՝ սուտը ուղիղի տեղ ասում, ուղիղը ստի տեղ: Մենք կասկածում էինք և չէինք հաւատում այս իրողութիւններին. բայց երբ մեր ձեռքը ընկաւ պ. Խորխոռունու գիրքը, և երբ կարդացինք նորան, բոլորովին համոզուեցանք վերոյիշեալ իրողութեանը: Պ. Խորխոռունու գիրքը ծայրից մինչի վերջը լիքն է ամենայն տեսակ սուտ և վերին աստիճանի վայր ի վերոյ գրպարտութիւններով մեր համեատ հասարակութեան վերայ: Այժմ ամէն մի Ախալքալաք-

ցի, որը կարգացել է այդ գիրքը, զգուսնքով է յիշում և ավստում է իւր ձեռն առնելուն:

Մենք արժան ևս չէինք համարել այդ գրքի դէմ մի բան ասել. որովհետեւ ամբողջ Ախալքալաքը շատ լաւ ճանաչում է պ. Խորխոռունուն՝ գիտէ նորա անցեալը և ներկան. բայց հեղինակին և նորա համախոհներին չուրախացնելու իրանց քաջութեան համար, և մի քանի միամիտներին կասկածանքից ազատ պահելու, ստիպուած գրեցինք այս տողերը:

Խօսենք գրքի մի քանի գլխաւոր կէտերի վերայ: Գրքի 4 երեսում պ. Խորխոռունին Ս. Աւետարանի խօսքը մէջ բերելով Ախալքալաքեցւոցս վերաբերութեամբ ասում է՝ «հաւատալ և ոչ ումեք»: Պարոնի մտքով ամբողջ Ախալքալաքեցիք ծծկեր երեխայից սկսած՝ մինչի զառամեալ ծերը՝ բոլորը շարլատաններ, խաբեբաներ, աւաղակներ են և այլն: Ո՛րքան լանդգնութիւն և որքան վստահութիւն արտասանելու այդ խօսքերը. արատաւորել պատիւը և համարումը այն քաղաքի հասարակութեանը, որը իր ձեռքից եկած միջոցը չէ խնայել և մինչի հիմայ էլ չէ խնայում օգնել բարեգործական ընկերութիւններին, իւր աղքատներին, և վերջապէս Հայաստանի ամէն կողմից եկած

ժողովարարներին բաւականութեամբ ճանապարհ է դրել: Պ. Խորխոռունու կարծիքով Ախալքալաքը մի Սօդոմ և Գոմոր է դարձել, ուրեմն ինքը և իւր գերդաստունը Ղովտ*):

Պարոն Խորխոռունին յարձակվում է թղթախաղով պարապողների և հարբեցողների վրայ. ի հարկէ դա շատ լաւ է: Բայց ի՞նչ կասես ընթերցող, այն մարդուն, որը ամբողջ հասարակութեան անուանում է հարբեցող, թղթամոլ և այլն: Այո՛, հասարակութեան մէջ մենք չենք ասում, թէ չկան ոչ միներ և ոչ միւսը. բայց մի քանիսի անձնաւորութեան մեղքը մի ամբողջ հասարակութեան վերայ բարձել, դա վերին աստիճանի լոգիկայից զուրկ դատողութիւն է, դա երեխայի և տգէտի կարծիք է:

Պարոն Խորխոռունին մեր համեստ կանանց մաքրասիրութիւնը և այդ պատճառով շուտ շուտ բաղանիք գնալները, անուանում է կուռի տեղեր: Ուրեմն մեր բաղանիքները կուռի դաշտեր են իսկ կանայքը գլատիադորներ (ըմբշամարտներ):

Ախալքալաքցի կանայք, շտապեցէք, ձեր խորին յարգանքը և շնորհակալութիւնը յայտ-

*) Ղովտի պատմութիւնը պ. Խորխոռունունքաջ յայտնի է:

նել պ. Խորխոռուռուն, որ նա ձեր ունեցած տաղանդը, ձեր քաջութիւնը, մի գրչի շարժելով գտաւ: Նա ձեզ Համեմատում է V դարի Հայաստանի կանանց Հետ, բայց փոխաբերական մտքով:

Այժմ պարզենք մեր միտքը, և պ. Խորխոռուռուն անմշակ միտքը բացատրենք:

Ախալքալաքը ունի մօտ 600 տուն բնակիչ, բայց այսքան բնակչի Համար ունի միայն երկու փոքր բաղանիք և այն ևս Աստուած բաղանիք Համարէ: Ահա այս երկու բաղանիքներում է որ մենք և մեր դերդաստանը մաքրվում ենք: Երեւակայեցէք ձեզ 300 խորանահարդ արշին մի սենեակ, որտեղ լողանում են 100-ից աւելի կանայք, և որտեղ գտնվում են չորս փոքր ջրի խողովակ, որոնք մի ժամուայ ընթացքում միայն տալիս են միջին թուով 50 վետրոյ ջուր: Մեղանում կանանց բաղանիսը սկսվում է ժամը 3-ին ճաշից յետոյ և տևում է մինչի ժամի 6-ը: Ուրեմն 3 ժամուայ ընթացքում 100 անձի Համար մեր բաղանիքները տալիս են 150 վետրոյ ջուր: Յարգոյ ընթերցող, դուք երեւակայեցէք թէ այս 1½ վետրոյ ջրով մարդ կարո՞ղ է մաքրուիլ մեր ունեցած անշնորհք և անյարմար փոքր բաղանիսներում: Եւ այս բաղանիսներում իւ-

րաքանչիւր կին աշխատում է աւելի շատ ջուր ձեռք զցել և մաքրվել, և այս բանից իհարկէ առաջանում է մասնաւոր վէճեր: Պ. Խորխոռուռնի, քեզ եմ Հարցնում, ո՞վ է մեղաւոր, բաղանիսի տէրը, թէ մի այլ ոք, որ կանայք ստիպուած, միմեանց Հետ կռվում են մաքրասիրութիւնից դրդուած, որին դուք անուանում էք կռուարարներ:

Պ. Խորխոռուռնին խօսելով իւր գրքի 6-դ երեսում կանանց դրութեան վերայ ասում է՝ «Տնական թագաւորութեան թագուհին—կինը դեռ Հիւժում է ստրկական լծի տակ. նա տղամարդու աչքում մի զուարճութեան առարկայ և միանգամայն զանազան ծառայութիւններ վարող աղախին է»: Այս նախադասութիւնը գրելիս պ. Խորխոռուռնին իւր սենեակում փակուած, իւրեան կարծել է լուսաւորեալ Եւրոպացի, իսկ իւր սենեակից դուրս գտնուածները Ասիացի տգէտներ և Հարեմական—ստրկական մարդիկ: Երեւակայական պալատներ սարքել և մեծ մեծ Ֆրագներ ջարդել շատ հեշտ է պ. Խորխոռուռնի, բայց գործնական տեսակէտից նայել, քո ինչու պէտքն է. քո միայն նպատակն է, որ անփորձները ասեն, «Թէ ինչ մեծ խելք, ինչ երեւելի միտք, որքան զարգացողութիւն, որքան լուսաւորեալ գաղափարների տէր

է պ. Խորխոռունին, որ այս տեսակ նոր և ազատամիտ մտքեր է յայտնում»։

Ամէն մի բարեմիտ և հասկացող մարդու համար կանանց ազատութիւնը, կանանց գործունէութիւնը, մի աւետիս, մի սփոփիչ ուրախութիւն կ'պատճառեն նորան։ Մեր Ախալքալաքցի կանայքը այն հարեմական դրութեան չեն, ինչ որ պ. Խորխոռունին է երեւակայում։ Մեր կանայքը այցելում են սիրողների ներկայացումներին, վիճակախաղներին, հասարակական հրաւերներին, հարսանիքներում և հրաւերներում մեր կանայքը տղամարդկանց հետ խառն պարում են, խօսում են, վիճում են և այլն։ Եթէ օտարը նորա հետ խօսելու լինի, նա համարձակութեամբ կ'պատասխանէ։

Պ. Խորխոռունին ասում է, «կինը զանազան ծառայութիւններ կատարող մի աղախին է»։ Ինչ էք հրամայում պ. Խորխոռունի, միթէ մայրը իւր երեխային իւր ստինքով չ'կերակրէ, չ'պատրաստէ միթէ կերակուր և չ'կարկատէ իւր որդւոց և մարդու շորերը։ Միթէ քո ցանկութիւնն է պ. Խորխոռունի, որ մեր նահապետական և Հայկական տները շրջապատվեն պովորներով, լաքէյներով, աղախիններով և սորանց օգնականներով. ինչպէս Թիֆլիզեցիք են անում։ Դատ շնորհակալ ենք Ձեզանից

պ. Խորխոռունի այս լաւութիւնը մեր մէջ տածելու համար։ Պարոն Խորխոռունի, երեւի դուք ցանկանում էք մեր կանանց համար Անդղիայի կանանց ազատութիւնը։ Դա շատ լաւ ցանկութիւն է. բայց պէտք է մտածելով խօսիլ։ Երեւակացեք ձեզ Ախալքալաքցի բարձրագիւրք, պատուաւոր, մի նշանաւոր ընտանիք, որոնց կանայքը իւրեանց ազատ պահելով, բայց նոյնը արանց կողմից չունենալով և երկուսի կողմից ազատութեան սահմանի չափ, և լուսաւորութեան գաղափար չ'լինելով փոխադարձաբար, իւրեանց պատուի ամենաբարձր գազաթնակէտից, ընկան անպատվութեան խոր խորատի մէջ։ Եւ ահա այս տեսակ մի նշանաւոր գերդաստուն, որը ազատութիւն էր վայելում, ինչ վախճան ունեցաւ։ Պ. Խորխոռունի դուք շատ մօտ ծանօթ էք այդ գերդաստանի հետ։ Մինչև որ ընդհանուր զարգացողութիւն և ուսում չի տարածուի մեր մէջ, ոչ տղամարդիկ կարող են ազատ պահել իւրեանց գէպի կինը, և ոչ կինը գէպի տղամարդը։ Եթէ ոչ հետեւանք շատ վատ կ'լինի։ Մեր կանանց ազատութիւնը լինելու է աստիճան առ աստիճան, մէ բաշ լի լինի պ. Խորխոռունի։ Պ. Խորխոռունին ասում է՝ «Ախալքալա-

քեցին դիտէ հանգամանքի, ժամանակի և տեղի համեմատ ձեւակերպուիլ և դանազան գոյներ ստանալ, նայելով թէ ո՞ր ձեւը, ո՞ր գոյնը իր անձնական շահին օգտակար է կամ իւր բանին ձեռք կտայ և այլն»:

Այո՛, պ. Խորխոռունի դա իսկապէս քո պատկերն ես նկարագրել և ոչ Ախալքալաքեցւոց: Իսկ սորանից 2—3 տարի առաջ պիտո Մեղուական էիր, որովհետեւ քո անձնական շահն այդ էր պահանջում, իսկ երբ աղքատ խմբադրութեան 500-600 ռ. կուլ տուիր, դիմակդ դարձուցիր և հիմնովին Մշակական դարձար, իսկ Մեղուին ոխերիմ թշնամի:

Պարոն Խորխոռունի դուք շոշափում էք մեր լաւ քաղաքացիների անձնական պատիւը, և ասում էք՝ «Մէկը սուտ բարեկամ հանդիսանալով մի թղթամուլ և գինեմուլ երիտասարդի, նորան փող է տալիս և նոյն մոլորութիւններից օգուտ քաղելով՝ թղթախաղի միջոցաւ, ո՛չ միայն իւր փոխ տուած գումարներն առնում՝ այլ և տիրում է նորա կալուածներին և այլն»:

Պ. Խորխոռունի ձեր կարծիքով ով ում փող է տուածով տալի, նա վատ մարդ լինելու է: Ձեր ակնարկած անձը ամենիս շատ լաւ ծանօթ է: Ի՞նչ կասես ընթերցող, եթէ, օրինակի համար, Ախալքալաքում լինի մի հա-

րուստ կալուածատէր երիտասարդ և նորա արած մեծ քանակութեամբ առուստուրին բոլորը նախանձուին, ի՞նչ ես կարծում եթէ այդ անձը քեզանից փող խնդրելու լինի տոկոսով, դու չես տալ: Այդպէս ևս պատահել է նոյն անձի հետ: Նա, կարծելով թէ իւր փողերը ամենապահով տեղ կտայ քան թէ ուրիշի մօտ, մեծ գումար յանձնել է պարոնին, որը թէ մի քանի պօղրեատներում և թէ թղթախաղերում կորցնում է թէ իւր ձեռքի գումարը և թէ ուրիշներից վերցրած 40000-ը: Այս դէպքում ի՞նչ անէր քո ակնարկած անձը, իւր 12 հազարը չ'պահանջէր և իւր գերդաստանը խեղճ թողնէր: Նա, չ'նայելով որ օրէնքով տիրապետեց նորա կալուածներին, բայց էլի իւր 4000-ը կորաւ:

Ասենք, Պ. Խորխոռունի, քո կարծիքով ով ում փող է տալի շահեցողութեան, ունենալու է մի որ և իցէ ակնկալութիւն. ձեզանից ի՞նչ ակնկալութիւն ունիր նոյն անձը, որ տուեց ձեզ 2000 ռուբլի, որը դժուարանում էք վճարել: Ուրեմն նա մեղաւոր է եղել, որ ձեզ փող է տուել և չէ կարողանում ստանալ: Յետոյ ասում էք՝ «Մի պարոն 500 ռուբլի խոստանալով նուիրել ուսումնարաններին իւր հանգուցեալ 100 հազար կարողութիւն թող-

նող Հօրը, 'ի ցոյցս մարդկան, թաղում է ներ-
բողներով, աշակերտների և աշակերտուհիների
յուշարկաւորութեամբ, և երբ դպրոցական վար-
չութիւնը մի քանի ամսից յետոյ խնդրում է
յիշեալ գումարն, երախտագէտ պարոնը, զա-
նազան պատէ 'ի պատ պատճառներով մերժում
է վճարել»:

Ամէնքին քաջ յայտնի է, մանաւանդ քեզ պ.
Խորխոռունի որ նոցա հայրը մեռնելիս, կտա-
կել էր տեղւոյս ուսումնարաններին 150 ռուբլի,
այն պայմանաւ, որ այդ փողի տոկոսով սաներ
պահուին նոյն ուսումնարաններում: Բայց նո-
րա ժառանգները իւրեանց հօր յիշատակը աւե-
լի անմահացնելու նպատակաւ այդ 150-ը 500
ռուբլու հասցրին, և յայտնեցին որ տոկոսա-
բեր թղթերով կ'յանձնեն ուսումնարանի վար-
չութեանը: Ս'ի քանի ամսից ետ ուսումնա-
րանի վարչութիւնը դիմում է հանգուցելոյ
ժառանգներին և խնդրում է այդ 500 ռուբ-
լին, պատճառ բերելով ուսումնարանի խար-
խուղ դրութիւնը նորոգելու: Ժառանգները
պատասխանում են թէ՛ չ'նայելով մեր հօր
կտակին և մեր ցանկութեանը և ուսումնա-
րանների ստիպողական անելք դրութիւնը նկա-
տի ունենալով փոխանակ տոկոսաբեր տոմ-
սակներ տալու, պատրաստ ենք երբ ուսում-

նարանի շինութիւնը սկսեն, նաղտ փողով 500
ռուբլին վճարել: Այդպէս ևս տւում է մի
քանի ժամանակ: Սրանից մի երկու ամիս յա-
ռաջ նոյն ժառանգները ստանում են նահան-
գական դատարանից իւրեանց հօր կտակի կա-
նոնաւոր հաստատութիւնը: Նոքա յայտնում են
այդ մասին թէմական վերառեսչի օգնականին,
և ասել են եթէ ուսումնարանը նորոգելու
լինիք 500 ռուբլին կտանք, իսկ եթէ ոչ, այժմ
նոյն գումարի տոկոսաբեր թղթերը պատրաստ
է, երբ կամենաք կ'յանձնենք: Այդ ժամանակ-
ները ոչ մի պատէ 'ի պատ խօսքերով չեն
հրաժարվել վճարելու իւրեանց խօստացածը,
ինչպէս պ. Խորխոռունին է ասում:

Երկրորդը մոռացութեան է տալիս իւր նոյն-
քան գումարի խօստումը իւր կնոջ թաղման
համար: Պ. Խորխոռունի ինչի՞ էք ուրանում.
ինչի՞ էք զրպարտում այն անձին, որը փո-
խանակ 500-ի նուիրում է 10 դեսետին (20
օրավար) պտղաբեր հող, որը 1000 ռուբլի ար-
ժողութիւն ունի: Պ. Խորխոռունի, ձեր նպա-
տակն է եղել ամբողջ հասարակութեան վե-
րայ մի գտուեր գցել և նորա մէջ գործող
անձինքների վերայ ամենասուտ և անառակ
զրպարտութիւններ բարձել: Պ. Խորխոռունի
եթէ մենք սկսելու լինինք ձեր կենսագրու-

Թիւնը անել, հարիւրաւոր հատորներ էր հարկաւոր ձեր հակա-մարդկային և հակա-Քրիստոնէական գործերը գրելու: Սորիսոռունի, դուք միշտ մասնաւոր խօսակցութեան մէջ գովել էք մեր Ախալքալաքու հոգեւորականներին, իսկ «Վերքերումդ» վերին աստիճանի խայտառակել: Մեր հոգեւորականների մեծ մասը չ'նայելով իւրեանց ուսում չունենալներուն, իւրեանց պահում են միշտ լաւ, համեստ, բարի, և իւրեանց քահանայական պաշտօնը վարում են խղճմտաբար: Ժողովուրդը սիրում է սորանց և պատվում է: Հասարակ կրթութիւն ստացածները այդպէս են պահում իւրեանց, իսկ մի բարձր ուսում ստացած քահանայ այդ բաներից ոչինչ չունի, և չէ վայելում ժողովրդի համակրութիւնը: Նա ոչ մի քահանայական պաշտօն չէ վարում և միշտ իւր միաբանութեան հետ անհաշտ է:

12-ն Յունվարի 1883 թ.

Մենք մեր այս պատասխանը վերջացրել էինք և կամենում էինք ուղարկել տպագրութեան, բայց մեր բարեկամներից մինը արդիւնք, ասելով՝ թէ Պ. Խորխոռունին իւր «Վեր-

քերի» հերքում է գրել: Երկու ամիս սպասելուց ետ այսօր մեր ձեռքն ընկաւ պարօնի «Խորխոռունու բացատրութիւնը» վերնագրով, 22 երեսից և 14 գլուխից բաղկացած բրօշիւրան: Տեսրը ծայրից մինչի վերջը թերթելով, մենք երեք բան նկատեցինք, «. իւրեւ պատասխան իւր վրայի կեղտերին, ք. աւելի կատաղի կերպով յարձակումն մեր քաղաքի ընտիր դասի վերայ և ք. քաղաքիս կիստոնների և մրտոների խմբի գործունէութեան փառաբանութիւնը: Եւ ահա այս երէք կէտերի վերայ սկսենք խօսել:

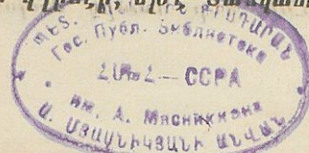
Դուք պ. Խորխոռունի հասարակութեան կարծիքը հաստատում էք և ասում էք, «Այո, Խորխոռունին ևս հարբեցող էր մի քանի տարի առաջ, իսկ այժմ... ո՛չ: Խորխոռունին, քսան և մէկամեայ երիտասարդ, զանազան անտանելի ճնշումների տակ լինելով, մի տարու չափ խմելով է սկսեալած, որի սկզբնապատճառը մի ազգականի զարշելի եղուխտականութիւնն է եղած, այդ խոստովանում է նա:» Պ. Խորխոռունի, դուք ձեր հարբեցողութեան կեղտը ձեր մի ազգականի վերայ էք բարձում, այդ ինչ յանդգնութիւն է: Ոչ թէ միայն Ախալքալաքու, այլ և Ախալցխայի և Ալեքսանդրապոլի գաւառների փոքր երեսան մին-

չև անգամ գիտէ ձեր ցեղական Հարբեցողութիւնը:

Առաջէք խնդրեմ, ձեր պապը, ձեր հայրը, ձեր եղբայրը քնն մահով մեռան, ձեր հօր եղբայրը քնն ակտից գոյաց: Միթէ Հարբեցողութիւնը չէր պատճառը: Գուր իբրև թէ մի քանի տարի է թողել էք Հարբեցողութիւնը: Ո՞վ ասաւ, ո՞ւմն էք խաբում: Մենք Հաստատ աղբիւրներից գիտենք, որ իւրաքանչիւր օր երեք շիշ գինի և արաղ էք գործածում միայն ձեր անձի համար: Միթէ այդ Հարբեցողութիւնից հեռանալ է: Արդեօք չէք մտաբերում, երբ անցեալ տարի քաղաքիս պատուաւոր տներին մինում հարբած խայտառակութիւններ էիք անում, տանուտէրը ձեր աստիճանի պտտիւլը պահելով ներդրամիտ գտնուեցաւ: Այո՛, ես ակնատես եմ եղած, այն ձեր ազգականի յուսահատութեանը և արտասուացը, որ նա աղաչում էր բժիշկ պ. Գ. Տ. Գ. մի դեղ, մի հնար գտնելու ձեզ այդ արատից ազատելու համար: Բայց բժիշկի պատասխանը միշտ բացասական է լինում, և ասում էր, որ անկարելի էր այդ ակտից բժշկուել: Ես ակնատես եմ եղած այդ ձեր ազգականի խնդրելուն ձեր ընկերներին, որ դոքա համոզեն քեզ, ետ մնալու այդ ցաւից: Եւ ահա պ. Խորխո-

ռունի գուր չամաչելով ոչ խղճից, ոչ մարդկային երկիւղից և Աստուածային պատուհասից, արատաւորում էք այն անձին, որը տարինելով ձեր և ձեր գերգաստանը պահել, խնամել է: Այդ տեսակ ապերախտութիւն միայն «Ի՞նչ է լայն»:

Գուր ասում էք «Քնն յանցաւոր է անձնականապէս Խորխոռունին, եթէ նորա քոյրը, կամ մի այլ ազգականը անբարոյական լինի, իւրաքանչիւր անհատ, տէրն է միայն իւր անձնական արժանաւորութիւններին և պակասութիւններին և այլն»։ Այո, պ. Խորխոռունի, յանցաւոր է այն գերգաստանի պէտք, որ ըստանձնելով այդ պաշտօնը անընդունակ է գտնվում բարոյապէս կառաւարելու իւր ստորագրեալներին: Չէ որ պէտի թուլութիւնիցն է գուրս գալի գերգաստանական անպատվութիւնը և անբարոյականութիւնը: Միթէ պ. Խորխոռունի Տաճկաստանի կառաւարութիւնը մեղաւոր չէ, որ իւր կառավարութեան մէջ, անընդունակ և թուլ լինելով իւր ժողովուրդը զարգացրել է անբարոյականութեան, աւազակութեան, արիւնարբութեան, վայրենութեան և ոչ մահմետական ցեղերին հալածելու մէջ: Այո՛, ծիծաղելի կ'լինէր, եթէ Տաճկաստանը իւր բրո-

շիւրներով և քարոզներով յարձակուէր եւրոպայի և Ամերիկայի ծաղկեալ, լուսաւորեալ պետութիւնների և հասարակութիւնների վերայ, ծաղրելով նոցա աւազակարոյութիւնը, անբարոյականութիւնը, օրէնքների անխիղճ լինելը, արիւնարբութիւնը, և այլն: Պ. Խորխոռուսի դուք ձեր բրօշիւրներով քայքայում եք ճանապարհներն չէք նմանում:

Փողերս — փողերս, թող տալ Խորխոռուսին և յետոյ համարձակուի բրօշիւրներ գրել և խայտառակել» դոչում են մի քանի կապիտալիստներ: Պ. Խորխոռուսին ասում է: «Ախալքալաքեցի աղա — կրեդիտորները ինչպէ՞ս սովոր են գիւղացի պարտապաններին գերի և ճորտ դարձնել իրանց թէ՛ նիւթապէս և թէ՛ բարոյապէս, նոյն մետոգով կամենում էին վարվել և ինձ հետ»:

Պ. Խորխոռուսի այդ կապիտալիստները և պարտատէրերը չեն դռնում թէ՛ թող իւր պարտքերը վճարէ, և յետոյ բրօշիւր գրէ, ոչ, նոքա ասում են թէ՛ «խողը մաքրասիրութեան օրինակ չի կարող դառնալ. պ. Խորխոռուսին էլ թող իւր անձնական պոկասութիւնները գրատէ, և յետոյ ուրիշին լուսաւորութիւն քարոզէ:

Պ. Խորխոռուսի, մեր ռամիկ ժողովուրդը

դեռ զարգացողութեան այն կէտին չէ հասած, որ գրողի կամ հրապարակախօսի միայն գրածին և խօսածին նայէ, նորա անձնականութիւնը չ'որոնէ: Ռամիկը տեսնելով իւր գրացուն ամենայն տեսակ կեղտում շաղաղուած, նորա գրածին և խօսածին չի լսի:

Պ. Խորխոռուսի, դուք զանազան անձանց մօտ 10000 ռուբլի պարտէք: Ձեր կողմից անխղճութիւն չէ, որ լաւ գիտենալով որ ոչ վաճառականութիւնով, ոչ ձեր ունեցած կալուածներով կարող էք այդ վերցրած պարտքը վճարել: Անխղճութիւն չէ թիչէ, որ իշիւրը բերանից հացը խլել և իւր փորը հաստացնելու մի քանի մկիտաններ հարբտացնէ: Իսկ գիտէք, որ ձեր պաշտօնական 300 ռուբլի արդիւնքով 10000-ներով վերցրած պարտքերդ չէք կարող վճարել, և գերզատանդ կառաւարել: Ուրիշը թիչ պարտական է իւր աշխատանքով ձեզ կերակրել: Այդ անկուց ետ յաղգնութիւն ունիք յարձակվելու կապիտալիստների վերայ: Երբ փող են ստալիս նորանք՝ լաւ մարդ են, երբ պահանջում են, դառնում են անխիղճ — հարստահարողներ: Ի՞նչ, պ. Խորխոռուսի, փէշքաշ անեն: «Ախալքալաքեցի մրտ երես դարբինները և լօթի կամ կինտո համարվածները իւրեանց

գործքի մէջ շատ աւելի աղնիւ են՝ քան սամուրի մուշտակների մէջ կոլուված մի քանի աղաներ...» ասում է պ. Խորխոռունի:

Պ. Խորխոռունի, առանց փաստի՝ Ֆրազներ կոտորել հեշտ է, բայց մեզ պէտք է իրականութիւն: Ուր է քո մրոտի և կինտոի վէհ գործունէութիւնը և հողին, ցոյց տուր, է:

Դուք, պ. Խորխոռունի Սխալքալաքի ժողովուրդը բաժանումէք երկու դասակարգի՝ աղաների և մրոտների կամ կինտոների: Մեր Սխալքալաքում ժողովրդի ոչ մի բաժանումն էլ չկայ, դարբինն էլ, բաղազն էլ, ոսկերիչն էլ, զուռնաչին էլ, ալստեղ աղաներ են իւրեանց համար, ամէն տեղ տիրում է ձայների և խօսքի հաւասարութիւն: Ընդհանուր ժողովների մէջ անկարգութիւն և հայհուցութիւն անողին, իրաւ է, թեից բռնում արտաքսում են ժողովից:

Պ. Խորխոռունի, քո մրոտները կամ կինտոները ի՞նչ են արել հասարակութեան օգտին, ցոյց տուէք: Իսկ այդ մրոտների մուրը երեսիդ քսելով ուրանում ես, ինչպէս անուանում ես, աղալական դասի գործերը: Չէ որ պ. Խորխոռունի, դորանք են, որ քո գոված երիտասարդաց խմբի ներկայացումներին՝ այցելում են, նոցա նիւթապէս և բարոյապէս օգնում են, ուսումնարաններին միշտ 100 ներով և 1000 ներով

նպաստում են, դորանք են՝ որ քաղաքիս և ուսումնարաններիս ձրի պաշտօնները միշտ անտրտունջ տանում են, նիւթապէս վնաս քաշելով. չէ որ, էլի այդ դասն է, որ քաղաքիս աղքատների ծանրութիւնը միշտ իւր վերայ է ընդունում: Քո մրոտը մի օր արած է՝ այդ գործը: Մենք լաւ հասկանում ենք թէ ինչի էք գովել այդ դասին, ձեր մի անձնական գործի ծառայեցնելու, և պաշտպան հանդիսացնելու համար:

Պ. Խորխոռունի, դուք մի երկու բարեկամի նոցա՝ ձեզ «Վէրքերուդ» համար խրատելուն, խոստովանել էք, որ անփորձութիւնից և երիտասարդական թերութիւնից սխալուած գրել էք այդ: Իսկ այժմ ձեր «Բացատրութեան» մէջ, այդ բարեկամներին ծաղրումէք: Ի՞նչ հրապարակախօսի գործ: (?)

Պ. Խորխոռունի, մենք կարծում ենք թէ ձեր «Բացատրութիւններում» դուք ձեր «Վէրքերի» յարձակմունքները և սխալմունքները դրստելու էք, բայց ի՞նչ կարդացինք: Էլի մի և նոյն փղի մեծութեամբ հայհուցանք մեր հասարակութեան գլխին և աւելի ծանր կերպով: Դուք, ինչպէս շատերին ասել էք, վեց ամիս սենեակիդ չորս պատերի մէջ մնալով, երեւի ենթարկվել էք երեւակայական ցնորքներին:

քո բարեկամները՝ ցաւելով քո այդ գրող-
թեան վերայ, հրաւիրել են մի քանի բժիշկ
մօլլաներ, փալ բացողներ և կարգացողներ,
ձեր ուղեղի վերայ մի օսկերացիայ անելու—
ասիական ձևով: որովհետեւ դուք ձեր «բա-
ցատրութիւններում» բժշկականութեան փոր-
ձերին չատ էք դիմել:

Պ. Պ. Ախալքալաքեցիք, եթէ ցանկանում
էք ազնիւ սիրտ և վեհ հոգի ունենալ, հետե-
ւեցէք պ. Խորխոսեանու դիւտին՝ մրտեցէք
Ձեր երեսները: ինչ գործ ձեռնարկող թ

Պ. Խորխոսեանի, դուք շրջապատել էք ձեզ
մի երկու ցնորվածներով և շողորթթնեքով,
բայց հասարակութիւնը ևս անտարբեր չէ
դոցա գործունէութեանը, շուտով կ'վարձատրէ
նորանց միամիտ եղէք: Ախալքալաքայ հասա-
րակութիւնը ոչ մի բօլէ չէ աշխատել գտնե-
լու «Ախալք. վերքերու» հեղինակին, նա վա-
ղուց ճանաչում էր ձեզ, իսկ դուք ձեր «բա-
ցատրութիւններում» ակն յայտնի ձեր ով լի-
նելը ցոյց էք տուել: ուրեմն մնացած մի եր-
կուսի համար գաղտնիք չ'մնալու ձեր պա-
տաւարժան անձնաւորութիւնը, դիմենք մի
հասարակ թուաբանական խնդրի:—

Սորանով վերջացնում ենք մեր պատաս-
խանք, որը կ'լինի առաջինը և վերջինը:

ՅԱԽԵԼՈՒԱԾ

«Մշակ» լրագիրը իւր հրատարակուելուց
մինչի այսօր, մեր Ախալքալաքեցոյ բարե-
րար է համարվում, որովհետեւ նորա շնորհ-
քով մեզանում ընթերցասիրութիւն տարած-
վեցաւ: Իւրաքանչիւր Ախալքալաքցի պ. Գրի-
գոր Արծրունու անունով էր երգվում: Բայց
հիմալ հանգամանքները շուռ եկան: Այժմ
«Մշակի» եռանդու-պաշտպան Ախալքալաքը
քիչ քիչ տառնանում է:— Պատճառ:

— Պատճառը վերջին ժամանակներում դուրս
ընկած նորա մի երկու թղթակիցների թղթակ-
ցութիւններն են:

Մենք այս բանում չենք մեղադրում պ.
Գրիգոր Արծրունուն, որովհետեւ նա Թիֆլի-
զում նստած չի կարող տեսնել, թէ իւրեան
թղթակիցները ովքեր են, ինչ զատ են, և
նոցա գրուածքները ինչ ուղղութեամբ և
նպատակի համար են գրվում:

Ախալքալաքեցին լաւ ճանաչելով այդ թղթ-
թակիցներին, զրգուանքով է կարդում նոցա
գրուածքը և ավստոսում է պ. Գ. Արծրունուն,

որ այդ տեսակ անձանց հետ կապ ունի:

Շատերը ասում են՝ եթէ «Մշակի» ամէն կողմի թղթակիցները մերինների պէս են, պ. Արծրունուն լաւ ապագայ չէ խոստանում: Այս տեսակ կասկածանքի պատճառով «Մշակ» կարգացողների մեծ մասը, կարգում է նորա առաջնորդող յօդուածները, պ. Բաֆֆիի գեղեցիկ վէպերը և քաղաքական բաժինը, իսկ լուրերի և նամակների վերայ համարեա ուշք չէ դարձնում: Եւ այս պատճառաւ վերջի տարումս նորա բաժանորդների թիւը բաւական պակասել է:

Մենք իբրեւ բարեկամ պ. Գ. Արծրունուն և «Մշակի» ջերմ համակրող, խորհուրդ ենք տալի որ թղթակիցների նամակները, մանաւանդ պատահականներին, ընտրութեամբ լոյս տեսնին:

Առհասարակ նկատել ենք, որ այստեղի թղթակցութիւնների մեծ մասը շահագիտութիւնից, նախանձախնդրութիւնից և վայր ի վերոյ գրուածներից է բաղկացած, և խաղաղ ժողովրդի մէջ երկպառակութիւն սերմանում:

Վերջի ժամանակներս այդ բովանդակութեամբ նամակներ և լուրեր բաւական երեւցին «Մշակում», որոնք ժողովրդին կովի և երկարապարկութեան ասպարէզ բացին: Եղբայրը եղբօր

դէմ թշնամացաւ, բարեկամը բարեկամի հետ, ընկերը ընկերի հետ և այլն և այլն:

Ահա այս եռացող դրութեան մէջ «Մեղու Հայաստանին» քիչ քիչ տարածվում է ժողովրդի մէջ և սկսել է ժողովրդականութիւն ստանալ:

Մենք այս յաւելումը դրեցինք այն նպատակով, որ սորանում գրուածքները մեծ կապ ունին «Ա. Վերքերու» հետ, որովհետեւ դուք մի խմբի և մի ձուլարանի գործ են:

Մենք պատրաստում ենք «1882—83 թիւ Ախալքալաքայ քաղաքի անցքեր» վերնագրով մի պատմութիւն, որը իւր ժամանակին կ'հրատարակենք և որից ամէն մարդ կ'ծանօթանայ թէ մի խումբ չարամիտներ իւրեանց լրագրական յօդուածներով, բրօշիւրներով ինչ ատելութեան սերմեր ցանցին ամբողջ Ախալքալաքի և գաւառի մէջ, և ինչ լարած որոգայթներով իւրեանց անձնական շահերն առաջ էին քշում: Իսկ մենք խնդրում ենք եռանդոտ և գործող երիտասարդութեան չ'վհատվել այդ տեսակ գրվածքներից և գործողներից, և չ'դադարեցնել հասարակա-օգուտ գործունէութեան բռնած ընթացքը:

Գինն է 15 կոպ.

Ծախվում է օգուտ Ախալքալաքայ Հայոց—
Ուսումնարանների կից ընթերցարանին:

Նոյն նպատակի համար և ծախվում է պ.
Բ. Պիճիկեանցի փոխադրած «Համառօտ տե-
սութիւն երկրի և լոյսի մասին» գրքոյկը գինն
է 25 կոպ.

Այս երկու գրքոյկն ևս վաճառվում են
Թիֆլիզում Կենտրոնական Գրավաճառանո-
ցում: Ախալքալաքում, Ախալցխայում և Ա-
լէքսանդրապոլում զանազան անձանց մօտ:

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0039311

1383

